

Om världshistoriens metodologi

Arne Jarrick, Janke Myrdal & Maria Wallenberg Bondesson (eds), *Methods in World History. A Critical Approach*, 254 s., ill., Lund: Nordic Academic Press 2016.

VÄRLDSHISTORIA HAR UNDER de senaste decennierna blivit ett populärt undervisnings- och forskningsämne vid gymnasierna och universiteten runt om i världen. Från en finländsk horisont är detta föga förvånande i och med att läroplanen i historia och historieämnena vid universiteten kombinerat nationell historia med världs- eller universalhistoria, det senare under beteckningen 'allmän historia'.

Historiografiskt har den nationella historieskrivningens metoder lagt grunderna för historisk forskning. Källkritiken utgör stommen för vilken som helst gedigen historisk forskning, framför allt om den är empiriskt baserad på en kritisk analys av olika typer av skriftliga och muntliga texter samt andra typer av historiska kvarlevor. Varje historiestudent tränas i att särskilja mellan primär- och sekundärkällor samt yttre och inre källkritik. Detta är en nödvändighet för att kunna bedriva forskning som bygger på att kunna hantera och tolka arkivmaterial. Varje historiker som skriver en biografi, en kollektiv biografi, en sockenhistoria, ett lokal- eller regionalhistoriskt verk, en företagshistoria, eller som fokuserar på någon annan frågeställning som kan sammanföras under begreppet nationell historia (må så vara finländsk, svensk, tysk eller nordamerikansk) nickar säkerligen instämmande: den kritiska hanteringen och analysen av (primär-)källorna utgör grunden för var och ens forskning.

Världs- eller universalhistoria framställs ofta som den empiriska historieforskningens motsats. Den är syntetisk och bygger i regel på forskningslitteratur eller sekundärkällor. I och för sig skiljer sig inte världshistorien från den nationella historien då det gäller att eftersträva en helhetsbild, det är endast den geografiska skalan som är olika i och med att båda typerna av framställningar i regel bygger på forskningslitteratur. Detta gäller lika mycket för ett verk om Finlands eller Sveriges historia som en bok om Afrikas eller Kinas historia. Med andra ord: historikerns dilemma är att kravet på att basera sin forskning på primärkällor i princip reducerar hans eller hennes möjligheter att göra något annat än en i tid och rum begrän-

sad textanalys. Breddas tiden eller rummet för analysen måste ett flertal primärkällor analyseras, oftast i ett flertal arkiv, möjligtvis i ett flertal länder. Är, med andra ord, empirisk världshistoria alls möjlig eller stupar företaget på sin egen omöjlighet?

Lösningen för världshistoriker har varit att bygga sina framställningar dels på egna arkivstudier, dels – d.v.s. huvudsakligen – på forskningslitteratur som i sin tur bygger på primär- och sekundärkällor. Grundprincipen, som förvisso endast är en from förhoppning, är att den världshistoriska syntesen bygger på en rad empiriska fall- och detaljstudier som publicerats i form av forskningslitteratur och som genomgått en bestämd akademisk kvalitetskontroll, oftast i form av kollegernas förhandsgranskningar. Men – och här kommer vi till en central utmaning som hittills hamnat i skymundan i utbildningsprogrammen för historia – just på denna punkt befinner sig världshistorikern (och för den delen vilken som helst historiker som bedriver syntetisk historieforskning) i en besvärlig situation. Kan vi lita på forskningslitteraturen, på källöversättningar och på olika typer av källpublikationer i form av historisk statistik eller historiska atlaser?

Kritiken mot olika världshistoriska eller makrohistoriska framställningar har varit att de oftast är okritiska kompilationer av tidigare forskning. Detta är även utgångspunkten för antologin *Methods in World History. A Critical Approach* som sammanställts av Arne Jarrick, Janken Myrdal och Maria Wallenberg Bondesson. Boken är ett resultat av ett ambitiöst svenskt forskningsprojekt som ställer de källkritiska frågorna i fokus när det gäller världshistorisk forskning. Det är, som redaktörerna med rätta framhåver, den första kritiska metodboken i sitt slag, och den fyller således en viktig funktion inom den inomvetenskapliga metodologiska diskussionen.

Methods in World History riktar sig, som titeln anspelar, till världshistorikerskrået men kan med fördel läsas av alla som bedriver syntetisk historieforskning. De svenska bidragen i boken utgör en välbalanserad helhet. Samlingsverket tar avstamp i en kritisk granskning av den ofta bristfälliga källkritiska diskussionen som för närvarande förs i den världshistoriska forskningen och i de av Janken Myrdal definierade tertiärkällorna, d.v.s. olika typer av kvantitativa och kartografiska sammanställningar. Antologin fyller därmed en lucka som finns i Patrick Mannings *Navigating World History*, som har varit den viktigaste introduktionen i världshistorisk forskning.¹

Till viss mån råder dock en begreppslig osäkerhet: gäller de kritiska kommentarerna världs- eller globalhistorisk forskning? I de flesta bidragen används världshistoria (*world history*) medan Mats Widgren skriver global-

1. Patrick Manning, *Navigating World History. Historians Create a Global Past* (New York 2003).

historia (*global history*): är begreppen synonyma eller är det fråga om två numera skilda inriktningar inom historieforskningen? *Methods in World History* liksom introduktionen till världshistorisk forskning, *A Companion to World History*,² är ambivalenta till denna fråga; i båda antologierna finns bidrag som använder sig av båda begreppen.

För de flesta världs- och globalhistoriker tycks beteckningen inte spela någon större roll. Dominic Sachsenmeier representerar denna position: enligt honom är det mera fråga om teoretiskt och semiotiskt hårklyveri, den centrala frågan är hur världs- eller globalhistoria kan skrivas och genomföras i praktiken.³

Diego Olstein anser dock att beteckningarna inte är synonyma utan sammanfattar två helt skilda angreppssätt. Globalhistoria, skriver Olstein, utgår från den sammanflätade värld som uppkommit som en följd av globaliseringen och använder den som sin analytiska enhet i vilken historiska processer eller fenomen undersöks. I en världshistorisk analys undersöks processer och fenomen som sammanlänkade olika samhällen och påverkade mänskligheten även före globaliseringen.⁴ Samma position intar också Matthias Middell och Katja Naumann i sin programmatiska uppsats där de deklarerar att globalhistoria undersöker de historiska rötterna till de globala förhållanden och tillstånden som resulterat i den (post-)moderna globaliseringen.⁵ Ännu mera tillspetsat konstaterar Wolf Schäfer att globalhistorikern intresserar sig för globaliseringens former och konsekvenser i då- och nutid och dess nutida följd, globaliteten, medan världshistorikerna fokuserar på civilisationer och samhällen och deras episka kamp att överleva.⁶ Skalan är i och för sig inte avgörande för en globalhistoriker: det kan vara fråga om att forska i lokala yttringar av globala fenomen eller olika individers, organisationers eller företags transnationella eller till och med globala nätverk och ageranden.⁷ I denna typ av forskning sammanbinds för övrigt den empiriska och den syntetiska infallsvinkeln.

-
2. Douglas Northrup (ed.), *A Companion to World History* (Chichester, West Sussex 2012).
 3. Dominic Sachsenmeier, 'World history as ecumenical history?', *Journal of World History* 18:4 (2007), s. 465–489.
 4. Diego Olstein, *Thinking History Globally* (Basingstoke 2015).
 5. Matthias Middell & Katja Naumann, 'Global history and the spatial turn: from the impact of area studies to the study of critical junctures of globalization', *Journal of Global History* 5 (2010), s. 149–170.
 6. Wolf Schäfer, 'The New Global History: Toward a Narrative for Pangaea Two', *EWE* 14:1 (2003), s. 75–88, nedladdad från <http://www.stonybrook.edu/globalhistory/PDF/Hauptartikel.pdf> (16.8.2016).
 7. Se vidare Eric Vanhaute, 'Who is afraid of global history? Ambitions, pitfalls and limits of learning global history', *Österreichische Zeitschrift für Geschichtswissenschaften* 20:2 (2009), s. 22–39.

Methods in World History består av sju uppsatser samt en inledande introduktion. Sex av bidragen behandlar källkritiska problem inom världshistorisk forskning ur olika synvinklar medan John R. McNeills uppsats faller utanför antologins ramar och behandlas nedan. Introduktionen är en programmatisk deklaration om källkritikens nödvändighet i världshistorisk – liksom globalhistorisk – forskning. Den gemensamma nämnaren för såväl introduktionen som de sex bidragen är den kritiska reflektionen över hur historikern kan och ska förhålla sig till olika typer av källor samt de metodologiska utmaningarna som förknippas med analysen och tolkningen av sekundär- och tertiärkällorna.

Janken Myrdals uppsats, 'On source criticism in world history', ställer kritiska frågor till makrohistoriska synteser som bygger på kvantifierbara nämnare och indikatorer. Han varnar med rätta för den eurocentriska utgångspunkten i ett flertal framställningar, såsom synkroniska grafer som presenterar olika imperiers och rikens utbredning eller söker ge en översikt över historisk förändring i tid och rum. I den senare delen av uppsatsen prövar han olika syntetiska framställningar och teser, huvudsakligen i kartografisk form. Vad gäller de synkronoptiska graferna ställer han sig ytterst kritiskt: de bygger på subjektiva grundvalar och kan inte användas som analytiska redskap. Även olika historiska atlaser utdömer han på samma grunder, framför allt om de bygger på föråldrad sekundärlitteratur. I stället pläderar Myrdal för att makrohistorisk analys bör eftersträva att använda sig av de senaste forskningsrönen och vara öppet tvärvetenskaplig och pluralistisk.

Mats Widgren särskådar i sin uppsats fyra myter som kännetecknar global agrarhistorisk forskning. Widgrens bidrag baserar sig på hans forskning i samband med forskningsprojektet *Mapping global agricultural history*, som bygger på en kritisk evaluering av den tillgängliga agrarhistoriska forskningslitteraturen för att i slutändan kunna sammanställa en global framställning över agrara system och deras förändring i tid och rum. En sådan ansats kräver en kritisk utvärdering av den tillgängliga forskningslitteraturen. Den största utmaningen är dock problemet med att det för många regioner inte finns några agrarhistoriska synteser och att ett flertal av dessa fortsättningsvis bygger på en rad myter som nyare forskning har punkterat eller relativiserat. Widgren behandlar fyra av dessa myter: det tomma eller det underutnyttjade landet, den historiska utvecklingen från samlarstadiet via boskapsskötsel och rotationsjordbruk till permanent jordbruk, de agrara systemens tröghet och den ekologiska determinismen.

Eva Myrdals uppsats jämför tillgängligheten av arkeologiskt källmaterial för bosättnings- och markanvändningshistoria i Sverige och Sri Lanka. Myrdals framställning bildar en kritisk kommenterad katalog över olika typer och kategorier av källmaterial och hur forskningen har interprete-

rat dem. Uppsatsen bidrar med en kritisk kommentar om möjligheterna och begränsningarna för globala jämförelser.

Arne Jarricks och Maria Wallenberg Bondessons uppsats bygger på deras pågående forskningsprojekt om lagstiftningens globala historia. Författarna pekar på begränsningarna men framför allt på möjligheterna att genomföra ett sådant projekt: tolkningen och jämförelsen av olika lagtexter och paragrafer är möjlig så länge som gränserna för det möjliga erkänns. Jarrick och Wallenberg Bondestam ger en noggrann redogörelse för sin metod, en kombination av kvantitativ analys genom en fokusering på ett begränsat antal teman (indikatorer). Deras tentativa forskningsresultat pekar på att lagstiftningen gått från ojämlikhet till jämlikhet, legitimering av lagstiftningen blivit allt mer sekulär, från att ha framhåvt plikter och partikulära rättigheter till individuella rättigheter.

Rikhard Warelius testar i sin uppsats en ny metod för att få svar på frågan huruvida den tidigmoderna världsekonomens centrum låg i Kina eller i Europa. Uppsatsen är ett spännande bidrag till en av världs- och globalhistoriens stora frågor. Warelius använder sig av en biofysisk metod som kombinerar världssystemansatsen med ekologisk nationalekonomi (*ecological economics*) och fokuserar på utbytet mellan svenskt järn och kinesiskt te. I blickpunkten är frågan om hur mycket tid och resurser som användes och krävdes för att producera och transportera järn respektive te. Slutresultatet är att 1700-talets handel mellan Sverige och Kina karakteriserades av ett i högsta grad ekologiskt ojämlikt utbyte: Kina var nettomottagare av resurserna i det svensk-kinesiska handelsutbytet.

Rodney Edvinssons bidrag berör problematiken med nationell statistik som grundlag för världshistorisk analys. Hans fokus är på beräkningen av bruttonationalprodukten (BNP) i historisk tid, och han kommer med ett lösningsförslag till hur BNP kan beräknas för olika länder så att den kan utgöra grunden för historiska jämförelser.

Methods in World History är dock inte enbart en kritisk uppgörelse med den rådande otillräckliga källkritiska hanteringen av sekundär- och tertiärkällorna. Som ovan antytts faller John R. McNeills bidrag utanför antologins ramar i och med att han rent av pläderar för användningen av forskningslitteratur inom världs- och globalhistorisk forskning. McNeill själv hör till denna grupp av historiker som framgångsrikt byggt upp sin position som nyskapande tvärvetenskaplig forskare inom såväl det världssom det miljöhistoriska fältet.⁸ Hans bidrag, 'Historians, superhistory, and climate change', kunde lika väl läsas som en vägvisare och uppmaning

8. Se vidare J. R. McNeill, 'En route to world environmental history', Kenneth R. Curtis & Jerry H. Bentley (eds), *Architects of World History. Researching the Global Past* (Chichester, West Sussex 2014), s. 30–55.

för historikerna att ta med den naturvetenskapliga forskningen i sina framställningar. 'Superhistory' definierar McNeill som mänsklighetens historia (till skillnad från 'Big history' som börjar med Big Bang och tiden från universums ursprung tills i dag) och framhäver att denna kräver nya metoder för historisk forskning. Enligt McNeill kommer dessa från naturvetenskaperna, och han sällar sig därmed till skaran av historiker som efter den språkliga, kulturella och rumsliga vändningen anser att en naturvetenskaplig vändning är på väg även inom humanvetenskaperna.

Den tekniska utformningen är nästan genomgående klanderfri förutom på ett par ställen där den engelska korrekturläsaren inte varit påpasslig. En presentation av författarna kunde ha tillfogats – framför allt en icke svensk och nordisk läsekrets vill möjligtvis veta mera om författarna än deras namn och de universitet där de är verksamma. Men detta är petisser: med sina sju intressanta och stimulerande uppsatser fyller *Methods in World History* en viktig lucka i historievetenskapens metodologi och kommer otvivelaktigt att ingå i den obligatoriska kurslitteraturen.

Holger Weiss